

PRAWNOKARNE I KRYMINOLOGICZNE IMPLIKACJE TOKSYKOMANII

Wprowadzenie

Substancje odurzające, choć aktualnie powodują pierwszorzędny problem społeczny, prawny i medyczny na całym świecie, nie są dziełem współczesności. Ich istnienie sięga czasów prehistorycznych, w których większość ówczesnych społeczności używała narkotyków roślinnego pochodzenia w celu doświadczenia zmiany rzeczywistego obrazu świata, złudnego spełnienia swoich pragnień oraz wzmocnienia przekonań dotyczących istnienia świata nadprzyrodzonego². Używanie środków psychoaktywnych towarzyszy więc człowiekowi niemalże od zarania dziejów, jednak upowszechnienie się tego zjawiska nastąpiło dopiero na początku XX w., kiedy to poza znanymi związkami naturalnego pochodzenia, zaczęły być produkowane przez przemysł farmaceutyczny i chemiczny silnie działające i dotychczas człowiekowi nieznane substancje narkotyczne³.

Początkowo na nowe substancje psychoaktywne zareagowano z entuzjazmem (np. dlatego, że pojawiły się skuteczniejsze leki przeciwbólowe), lecz wkrótce pierwotny zachwyt zastąpiła obawa przed uza-

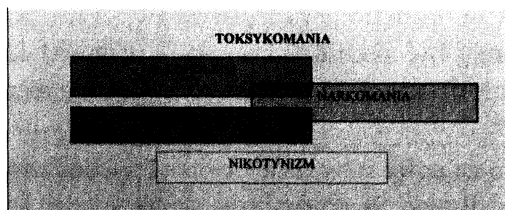
- 1 Zakład Kryminologii, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.
- 2 S.P. Petrovic, *Narkotyki i człowiek*, Warszawa 1988, s. 6.
- 3 E. Florek, W. Piekoszewski, *Toksyczność substancji uzależniających*, (w:) W. Seńczuk, *Toksykologia współczesna*, Warszawa 2005, s. 311.

leżnieniami od nich. Niebezpiecznym aspektem używania środków psychoaktywnych jest niewątpliwie korzystanie z nich w sposób nadmierny i niezgodny z faktycznymi potrzebami. Według szacunków Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępczości w roku 2015 aż ćwierć miliarda ludzi na całym świecie, stanowiących ok. 5% dorosłej populacji osób w wieku 15-64 lat, co najmniej raz zażyło środki psychoaktywne, zaś ponad 11% spośród tych osób cierpiało na zaburzenia związane z używaniem tych substancji⁴. W literaturze nadmierne używanie i nałogowe nadużywanie środków leczniczych (ale nie w celu leczniczym) oraz innych środków naturalnych lub syntetycznych odurzających i nieodurzających, które mogą działać pobudzająco lub relaksująco, zawsze jednak szkodliwie dla zdrowia i organizmu ludzkiego, nazywa się toksykomania⁵.

Pojęcie toksykomanii

W zależności od rodzaju przyjmowanej substancji psychoaktywnej w obszarze pojęcia „toksykomania” wyróżnia się takie jej formy, jak: alkoholizm, nikotynizm, narkomania oraz lekomania⁶. Wymienione formy toksykomanii są ze sobą powiązane, a zakres zależności występujących między nimi, z perspektywy przyczyn ich występowania, obrazuje poniższy schemat.

Schemat 1. Zakresy form toksykomanii

Źródło: C. Cekiera, *Toksykomania*, Warszawa 1985, s. 20.

- 4 World Drug Report 2017: Global overview of drug demand and supply latest trends, cross-cutting issues (booklet 2), Wiedeń 2017, s. 13.
- 5 C. Cekiera, *Toksykomania*, Warszawa 1985, s. 49.
- 6 M. Jędrzejko, A. Kowalewska, *Toksykomania i jej zakres przedmiotowy*, (w:) M. Jędrzejko (red.), *Współczesne teorie uzależnień od substancji psychoaktywnych*, Warszawa 2009.

Powyższe formy toksykomanii należą do kategorii uzależnień chemicznych. Poza alkoholizmem, narkomanią, lekomanią i nikotynizmem wśród uzależnień chemicznych wyróżnia się jeszcze sterydomanię, którą wyodrębnia się z narkomanii w postaci bigoreksji⁷. Prócz uzależnień chemicznych badacze wydzielają również uzależnienia niechemiczne, do których zaliczają przede wszystkim: hazard, pracoholizm, uzależnienie od komputera i gier komputerowych, od Internetu, telefonu komórkowego, od zakupów, tanoreksję oraz seksoholizm⁸.

Pierwsza z wyżej wymienionych form toksykomanii to alkoholizm⁹. Wskazuje się, że jest to choroba woli, polegająca na uzależnieniu fizycznym i psychicznym od alkoholu, sprowadzająca się do tego, że jednostka utraciła możliwość powstrzymywania się od spożywania alkoholu ze względu na występowanie czynników fizycznych (wymienia się tu rolę dziedziczności), psychologicznych (poszukiwanie osobowości alkoholowej) lub psychosomatycznych (fizyczne dolegliwości w okresie abstynencji powiązane z przeżyciami psychicznymi)¹⁰. Wskazać należy, że ze względu na podobne mechanizmy procesu uzależnienia większość badaczy uznaje alkoholizm za jedną z form narkomanii¹¹.

Narkomanię definiuje się jako zespół zjawisk psychicznych, jak również fizycznych, wynikających z działania narkotyków, który charakteryzuje się zmianami zachowania i reakcji psychofizycznych w określonym środowisku a także koniecznością stałego lub okresowego przyjmowania narkotyków w celu doznania ich oddziaływania na psychikę albo w celu uniknięcia następstw spowodowanych ich brakiem w organizmie¹².

W literaturze wskazuje się, że narkomania ma często formę lekomanii, ponieważ niektóre narkotyki używane są jako leki (np. morfina)¹³.

7 M. Jędrzejko, A. Kowalewska, *Narkomania – wybrane pojęcia i definicje*, (w:) M. Jędrzejko (red), *Narkomania. Spojrzenie wielowymiarowe*, Warszawa 2009, s. 21.

8 *Ibidem*.

9 Współcześnie ten termin jest rzadziej używany i raczej niezalecany – Światowa Organizacja Zdrowia proponuje używanie takich terminów, jak „zespół uzależnienia od alkoholu” lub „uzależnienie od alkoholu”.

10 B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2017, s. 441.

11 M. Jędrzejko, A. Kowalewska, *Uzależnienia – wybrane pojęcia i definicje*, (w:) M. Jędrzejko, *Współczesne teorie i praktyka profilaktyki uzależnień chemicznych i niechemicznych*, Warszawa 2009, s. 43.

12 E. Florek, W. Piekoszewski, *op. cit.*, s. 312.

13 M. Jędrzejko, A. Kowalewska, *Uzależnienia...*, s. 56.

Zawężając jednak rozważania do definicji lekomanii, należy wskazać, że określa się ją jako uzależnienie lekowe będące nałogowym uzależnieniem od różnego rodzaju środków medycznych, których używa się i nadużywa niezgodnie ze wskazaniami lekarza i nie zawsze w celach leczniczych¹⁴. Osoby uzależnione od leków dzieli się na dwie grupy: pierwszą stanowią osoby nadużywające leków z przyzwyczajenia (uzależnienie u nich to efekt długotrwałego przyjmowania), zaś drugą – osoby świadomie i celowo zażywające leki zawierające składnik narkotyczny wywołujący stan euforii¹⁵.

Ostatnią z wymienionych form toksykomanii stanowi nikotynizm (uzależnienie od nikotyny), które definiuje się jako zespół objawów behawioralnych, fizjologicznych i zmian procesów poznawczych, ujawniających się w toku wielokrotnego używania środka, który charakteryzuje występowanie silnej potrzeby przyjmowania środka, trudności w kontrolowaniu tego zachowania, uporczywe używanie pomimo szkodliwych konsekwencji, przedkładanie przyjmowania substancji ponad inne czynności, zwiększoną tolerancję, a także niekiedy występowanie objawów zespołu abstynencyjnego¹⁶.

Wspólnym mianownikiem wszystkich wyżej wymienionych form toksykomanii jest uzależnienie, które definiuje się jako przymus używania substancji, zbędnej z medycznego punktu widzenia, ale której zażywanie prowadzi do pogorszenia stanu zdrowia bądź upośledzenia funkcjonowania w społeczeństwie¹⁷. Ponadto u osoby, co do której istnieje przypuszczenie, że jest uzależniona, w przeciągu 12 miesięcy muszą zostać stwierdzone przynajmniej trzy z poniżej wymienionych kryteriów:

1) tolerancja:

- potrzeba zażycia coraz większej dawki substancji psychoaktywnej w celu osiągnięcia stanu podobnego do osiąganego wcześniej przy zażywaniu mniejszej dawki,
- słabnący efekt działania dotychczasowej dawki substancji,

2) objawy:

14 C. Cekiera, *op. cit.*, s. 68.

15 *Ibidem*.

16 K. Zajączkowski, *Uzależnienia od substancji psychoaktywnych*, Warszawa 2003, s. 25.

17 M. Teenson, L. Degenhardt, W. Hall, *Uzależnienia*, Gdańsk 2005, s. 17.

- zespół odstawienny charakterystyczny dla danego rodzaju substancji,
 - przyjmowanie tej samej bądź podobnej substancji celem minimalizowania objawów odstawiennych lub w ogóle ich uniknięcia;
- 3) przyjmowanie większej dawki substancji bądź przyjmowanie jej przez dłuższy czas niż było to planowane;
 - 4) silna potrzeba zażywania substancji bądź nieudane próby kontrolowania jej przyjmowania;
 - 5) koncentracja działań na uzyskaniu, zażywaniu substancji psychoaktywnych oraz minimalizowaniu negatywnych skutków ich zażywania;
 - 6) silnie ograniczona aktywność społeczna oraz zawodowa bądź jej zaprzestanie ze względu na zażywanie substancji psychoaktywnych¹⁸.

W literaturze podkreśla się, że istotą uzależnienia jest brak kontroli człowieka nad własnym zachowaniem, ponieważ ten, kto zażywa daną substancję, robi to z uwagi na wewnętrzny przymus jej przyjęcia. Wskazuje się, że jest to główna cecha uzależniania, zaś poza nią wyróżnia się jeszcze takie elementy charakterystyczne dla omawianego stanu, jak:

- brak samokontroli zażywania substancji i kompulsywne poszukiwanie kolejnej dawki,
- przyjmowanie substancji w celu uniknięcia objawów odstawiennych,
- pojawienie się zjawiska abstynencji po przerwaniu przyjmowania danej substancji,
- nasilanie się zjawiska tolerancji organizmu wobec przyjmowanej substancji,
- indywidualny charakter (cykl, sposób) przyjmowania substancji psychoaktywnej,

18 *Ibidem*, s. 19.

- zanik relacji społecznych oraz potrzeby realizowania naturalnych czynności zawodowych i osobistych, które były charakterystyczne dla stylu życia sprzed uzależnienia,
- kontynuowanie zażywania substancji mimo pojawiania się szkód zdrowotnych, osobistych oraz społecznych¹⁹.

Nadmierne używanie bądź uzależnienie od alkoholu, narkotyków, leków czy papierosów, poza destrukcyjnym oddziaływaniem na zdrowie i życie człowieka, który substancji tych używa, wpływają także na życie i zdrowie osób mu najbliższych, jak również wywołują liczne ujemne konsekwencje w obszarze funkcjonowania całego społeczeństwa. Wśród takich rezultatów uzależnienia od substancji psychoaktywnych, które oddziałują w społecznej makroskali, tytułem przykładu można wymienić choćby brak zahamowań przed stosowaniem przemocy fizycznej i psychicznej, zaniedbywanie znajomych i rodziny prowadzące do rozluźniania więzi międzyludzkich, ubóstwo prowadzące niekiedy do bezdomności czy szeroko interpretowana demoralizacja. Traktując o negatywnych implikacjach uzależnień, należy wspomnieć również o tym, że i ogromna część rozwodów ma podłoże alkoholowe²⁰.

Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemoczości wskazuje, iż zażywanie narkotyków wywołuje negatywne konsekwencje przede wszystkim w takich sferach funkcjonowania społecznego, jak: rodzina, zdrowie, edukacja, praca oraz przestępczość²¹. Naturalnie również inne substancje psychoaktywne, o których mowa była wyżej, w mniejszym lub większym stopniu niż narkotyki oddziałują na wymienione obszary aktywności społeczeństw, w tym i na kształt prze-

19 M. Jędrzejko, A. Kowalewska, *Narkomania i uzależnienie – zjawisko i podstawowe pojęcia*, (w:) M. Jędrzejko (red.), *Człowiek wobec uzależnień (narkotyki i dopalacze)*, Poznań 2010, s. 17.

20 Według danych z Rocznika Demograficznego z 2017 r. nadużywanie alkoholu było trzecią najczęstszą przyczyną rozwodów w 2016 r. w Polsce – na 63 497 rozwodów, które w danym roku miały miejsce, aż 10 581 spowodowanych było problemem alkoholowym. Częściej występującymi powodami rozwodów były jedynie niezgodność charakterów (26 025) oraz niedochowanie wierności małżeńskiej (13 929). Rocznik Demograficzny 2017, Warszawa 2017, s. 245.

21 The Social Impact Of Drug Abuse, opracowanie przygotowane przez UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), które jest główną instytucją światową powołaną do walki z nielegalnym obrotem narkotyków (środków odurzających) oraz przestępczością międzynarodową. Analizę przygotowano na Światowy szczyt dot. rozwoju społecznego, który odbył się w dn. 6-12 marca 1995 r. w Kopenhadze. Tekst dostępny on-line pod adresem: https://www.unodc.org/pdf/technical_series_1995-03-01_1.pdf [dostęp: 11.03.2018].

stępczości. Powiązania pomiędzy przestępczością a alkoholizmem, lekomania, narkomania czy nikotynizmem mogą mieć różny charakter, np. ktoś może wytwarzać nielegalnie substancje odurzające w celu ich późniejszej konsumpcji. Wydaje się jednak, że zasadniczą korelacją między przedmiotowymi formami toksykomanii a przestępczością jest oddziaływanie zażywanych środków odurzających na proces decyzyjny prowadzący do popełnienia przestępstwa.

Oczywiście niewłaściwym i nieprawdziwym byłoby posłużenie się takim uproszczeniem, że nadmierne czy nałogowe picie alkoholu, palenie papierosów czy zażywanie narkotyków bądź leków jest bezpośrednią przyczyną każdego czynu przestępczego. Gdyby faktycznie tak było wystarczyłoby usunąć te substancje z naszego życia, a wraz z nimi zniknąłby i problem przestępczości. Etiologia przestępczości jest jednak znacznie bardziej skomplikowana i nie determinuje jej jedynie obecność lub brak substancji psychoaktywnych w naszym życiu. Pytanie o to, dlaczego jedni ludzie popełniają przestępstwa, a inni tego nie czynią, nurtuje kryminologów od stuleci i stanowi przedmiot licznych teorii kryminologicznych, których różnorodność doskonale ilustruje, jak skomplikowanym problemem jest diagnozowanie przyczyn popełniania przestępstw.

Oddziaływanie środków odurzających na zachowania przestępcze (ich tzw. funkcja kryminogenna) to jeden z najbardziej skomplikowanych problemów kryminologicznych, w przedmiocie którego badacze umiejscawiają swoje rozważania na dwóch podstawowych płaszczyznach²². Na gruncie pierwszej wyróżnia się sytuacje, gdy środek odurzający stanowi ustawowe znamię przestępstwa – np. produkcja narkotyków, handel narkotykami, opilstwo publiczne. W obszarze drugiej płaszczyzny wyróżnia się zaś sytuacje, gdy czynności związane ze środkami odurzającymi stanowią przedmiot kryminalizacji – chodzi tu przede wszystkim o związek między substancjami psychoaktywnymi a przestępczością oraz o rolę tych substancji w genezie przestępstwa, ujmowaną w postaci pytania: czy w przypadku osoby używającej lub nadużywającej środków odurzających bardziej prawdopodobnym jest, że popełni ona przestępstwo²³?

22 J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s. 84.

23 *Ibidem*, s. 385.

Niewątpliwie używanie substancji psychoaktywnych ma wpływ na zachowanie człowieka – środki te oddziałują bowiem na ośrodkowy układ nerwowy, a przez to mają również wpływ na funkcje mózgu, czego rezultatem są chociażby zmiany postrzegania, nastroju, świadomości oraz zachowania. Z uwagi na świadomość istnienia tego wpływu w dalszej części opracowania sprawdzono, w zakresie jakiej części przestępczości substancje psychoaktywne występowały.

Prawnokarne i kryminologiczne implikacje toksykomanii

Niniejszy fragment opracowania omawia policyjne dane statystyczne dotyczące nietrzeźwych podejrzanych ustalonych w okresie od 1999 roku do 2012 roku. Dane te odnoszą się do nietrzeźwych podejrzanych, którzy znajdowali się pod wpływem alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych. Policja udostępnia informacje ilościowe dotyczące następujących kwalifikacji prawnych:

- 1) art. 148 kk., czyli przestępstwa zabójstwa,
- 2) art. 156 kk., czyli przestępstwa spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu,
- 3) art. 158 kk., czyli przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu,
- 4) art. 197 kk., czyli przestępstwa zgwałcenia,
- 5) art. 278 kk., czyli przestępstwa kradzieży,
- 6) art. 279 kk., czyli przestępstwa kradzieży z włamaniem oraz
- 7) art. 280 kk., art. 281 kk. i art. 282 kk., czyli przestępstw rozboju, kradzieży rozbójniczej i wymuszenia rozbójniczego²⁴.

Już na podstawie powyższego wyliczenia przestępstw spostrzec można, iż z nietrzeźwymi podejrzаныmi przede wszystkim organy ścigania stykają się w przypadku przestępstw zawierających w sobie element agresji (np. zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu, bójka lub pobicie, zgwałcenie)²⁵. W odniesieniu do pierwszego z wymienionych

24 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2204).

25 Wniosek ten wyprowadzony został już wcześniej na podstawie analizy statystyk dotyczących odsetka osób podejrzanych o popełnienie przestępstw pod wpływem alkoholu w Pol-

wyżej przestępstw, czyli zabójstwa, nietrzeźwość podejrzanych o ich popełnienie przedstawiono w tabeli nr 1.

Tabela 1. Nietrzeźwi podejrzani o popełnienie zabójstwa w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
zabójstwo	2012	577	361	294	81%
	2011	638	443	359	81%
	2010	645	413	318	77%
	2009	732	499	400	80%
	2008	722	509	413	81%
	2007	820	555	439	79%
	2006	768	550	431	78%
	2005	827	569	404	71%
	2004	939	609	438	72%
	2003	985	659	487	74%
	2002	1 155	789	571	72%
	2001	1 220	855	623	73%
	2000	1 138	795	589	74%
	1999	891	645	480	74%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych policji²⁶.

W odniesieniu do danych z powyższej tabeli należy zauważyć, że nie każdy podejrzany był poddawany badaniom trzeźwości²⁷. Co roku

sce w latach 1982-1983 i 1994-1995 poczynionej na gruncie cytowanego już opracowania J. Błachut, A. Gaberle i K. Krajewskiego (s. 393-394).

26 <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/nietrzezwi-sprawcy-prz/50862,Nietrzezwi-sprawcy-przestepstw.html> [dostęp: 11.03.2018].

27 Kwestię obowiązku poddania podejrzanego badaniu trzeźwości reguluje m.in. art. 47 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 487), w myśl którego jeżeli zachodzi podejrzenie, że przestępstwo lub wykroczenie zo-

jednak badaniom takim poddawano przynajmniej ponad połowę podejrzanych o popełnienie przestępstwa zabójstwa. Wśród podejrzanych dorosłych z ustaloną trzeźwością na przestrzeni lat 1999-2012 przeważały osoby, które omawiane przestępstwo popełniły, pozostając pod wpływem środków odurzających. W analizowanym czternastoletnim okresie nietrzeźwi dorośli stanowili od 71% do 81% podejrzanych o popełnienie zabójstwa poddanych badaniu trzeźwości. Co interesujące, liczba zabójstw na przestrzeni lat malała – porównując skrajne lata analizowanego okresu, należy zauważyć, że w 1999 roku liczbę podejrzanych o zabicie człowieka ustalono na 891 (w kolejnych trzech latach zaś ponad 1000), natomiast w roku 2012 – 577 podejrzanych. Odwrotnie natomiast kształtuje się trend udziału nietrzeźwych wśród tej kategorii podejrzanych – w tym zakresie zarysowuje się jednoznaczna tendencja rosnąca, ponieważ na początku lat dwutysięcznych udział nietrzeźwych podejrzanych o popełnienie zabójstwa oscylował wokół 70%, zaś od 2006 r. w grupie podejrzanych o zabójstwo poddanych badaniu trzeźwości aż 80% osób było pod wpływem substancji psychoaktywnych. Tym samym należy stwierdzić, iż mimo że liczba zabójstw spada, to tendencja popełniania tego czynu zabronionego pod wpływem środków odurzających rośnie – w analizowanym okresie pośród przebadanych podejrzanych o zabójstwo ponad 2/3 w chwili popełnienia przestępstwa pozostawała pod wpływem środków odurzających.

W świetle danych z wykresu 2 należy stwierdzić, że odsetek nietrzeźwych podejrzanych o spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu jest mniejszy niż odsetek podejrzanych o zabójstwo, u których stwierdzono obecność środków odurzających w organizmie. Patrząc jednak na liczby bezwzględne, należy zaznaczyć, że przestępstwo określone w art. 156 kk. jest popełniane znacznie częściej niż zbrodnia z art. 148 kk. Na przestrzeni lat 1999-2012 odsetek nietrzeźwych podejrzanych o spowodowanie uszczerbku na zdrowiu kształtował się na poziomie od 51% (w 2002 i 2003 r.) do 64% (w 2011 i 2012 r.). Oznacza to, że ponad połowa poddanych badaniu trzeźwości podejrzanych o spowo-

stało popełnione po spożyciu alkoholu, osoba podejrzana może być poddana badaniu koniecznemu do ustalenia zawartości alkoholu w organizmie, w szczególności zabiegowi pobrania krwi.

dowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu pozostawała pod wpływem substancji psychoaktywnych.

Tabela 2. Nietrzeźwi podejrzani o dokonanie uszczerbku na zdrowiu w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
uszczerbek na zdrowiu	2012	7 132	3 321	2 141	64%
	2011	6 960	3 198	2 057	64%
	2010	6 217	2 939	1 859	63%
	2009	6 362	3 141	1 932	62%
	2008	6 419	3 196	1 941	61%
	2007	6 794	3 486	2 058	59%
	2006	6 845	3 502	2 071	59%
	2005	7 282	3 737	2 058	55%
	2004	7 396	3 810	2 048	54%
	2003	7 570	3 905	1 993	51%
	2002	8 055	4 211	2 165	51%
	2001	7 802	4 172	2 157	52%
	2000	8 468	4 649	2 497	54%
	1999	8 125	4 313	2 347	54%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Nietrzeźwi podejrzani o udział w bójce lub pobiciu w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
bójka lub pobicie	2012	12 631	5 636	4 416	78%
	2011	13 134	6 136	4 787	78%
	2010	13 296	6 277	4 746	76%
	2009	15 534	7 450	5 617	75%
	2008	16 286	8 164	6 084	75%
	2007	16 802	8 737	6 328	72%
	2006	16 918	8 510	5 975	70%
	2005	17 200	8 541	5 676	66%
	2004	17 177	8 579	5 485	64%
	2003	17 196	8 105	5 076	63%
	2002	18 066	8 530	5 155	60%
	2001	18 084	8 926	5 526	62%
	2000	17 343	8 474	5 163	61%
	1999	15 183	7 316	4 550	62%

Źródło: opracowanie własne.

Nieco inaczej niż dane procentowe o nietrzeźwych podejrzanych o spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wyglądają dane o nietrzeźwych podejrzanych o udział w bójce lub pobiciu. Na podstawie danych policji ujętych w tabeli 3 należy wskazać, że na przestrzeni lat od 1999 roku do 2012 roku odsetek nietrzeźwych uczestniczących w bójkach czy pobiciach wahał się w granicach od 60% do 78%. Niższy odsetek, podobnie jak i przy wyżej omawianych przestępstwach, wystę-

pował na początku lat dwutysięcznych, zaś najwyższy udział nietrzeźwych w przedmiotowej grupie podejrzanych kształtował się w latach 2011 i 2012 – wówczas ponad $\frac{3}{4}$ podejrzanych o uczestnictwo w bójce bądź pobiciu, co do których organy ścigania ustalały stan trzeźwości, okazało się pozostawać pod wpływem środków odurzających. Za uważalny jest więc trend rosnący odsetka nietrzeźwych podejrzanych przy jednoczesnej tendencji malejącej co do liczby popełniania tego rodzaju przestępstwa.

Tabela 4. Nietrzeźwi podejrzani o zgwałcenie w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
zgwałcenie	2012	749	353	227	64%
	2011	766	343	245	71%
	2010	768	374	250	67%
	2009	852	447	288	64%
	2008	924	462	307	66%
	2007	993	476	321	67%
	2006	1 056	609	409	67%
	2005	1 089	601	403	67%
	2004	1 153	671	441	66%
	2003	1 311	742	467	63%
	2002	1 304	809	537	66%
	2001	1 343	772	521	67%
	2000	1 309	788	554	70%
	1999	1 172	673	500	74%

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie tabeli 4 można stwierdzić, że i w obszarze przestępstwa określonego w art. 197 kk. ma miejsce tendencja malejąca co do liczby popełnianych przestępstw – do 2006 roku przestępstw tego rodzaju notowano co roku ponad 1000, zaś od 2008 roku liczba spadła poniżej 1000. Najmniej zgwałceń odnotowano w roku 2012 – miało ich wówczas miejsce 749. Nie można jednak pominąć, że podejrzani o popełnienie przestępstwa z art. 197 kk., co do których policja uznała, że istnieje potrzeba zbadania ich trzeźwości, stanowili około połowę prawdopodobnych sprawców. Co roku jednak policja ustalała, iż w grupie podejrzanych o popełnienie przestępstwa zgwałcenia ponad połowa osób działała, będąc pod wpływem substancji psychoaktywnych. Najniższy odsetek nietrzeźwych podejrzanych miał miejsce w 2003 roku i wynosił wówczas 63%. Najwyższe odsetki nietrzeźwych podejrzanych były natomiast notowane w latach 1999, 2000 oraz 2011. Z danych w tabeli 4 wynika więc inna tendencja co do udziału procentowego nietrzeźwych wśród podejrzanych o zgwałcenie – w odniesieniu do tego przestępstwa wraz ze spadkiem liczby popełnianych przestępstw spadał również procentowy udział nietrzeźwych osób w grupie podejrzanych o zgwałcenie, którzy zostali poddani badaniu trzeźwości.

Dane z tabeli 5 przekonują, że wraz z upływem lat niestety przybywa przestępstw kradzieży cudzej rzeczy – w odniesieniu więc do tego rodzaju przestępczości notowany jest trend rosnący. Niewątpliwie wiąże się to ze wzrostem zamożności i poziomu dobrobytu polskiego społeczeństwa. Nie tylko jednak ta tendencja wyróżnia przestępstwo z art. 278 kk. spośród innych omówionych wyżej. Przy tym typie czynu zabronionego rzuca się w oczy to, iż znacznie mniej podejrzanych o kradzież działa, będąc pod wpływem środka odurzającego. W latach 1999-2012 udział podejrzanych o kradzież w grupie podejrzanych z ustaloną trzeźwością kształtował się w na poziomie od 23% (w 2002) do 32% (w 2012 r.). Oznacza to, że w analizowanym okresie niespełna 1/3 podejrzanych o kradzież dokonywała tego przestępstwa, będąc w stanie nietrzeźwym.

Tabela 5. Nietrzeźwi podejrzani o kradzież cudzej rzeczy w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
kradzież cudzej rzeczy	2012	49 948	22 738	7 228	32%
	2011	46 186	22 416	6 817	30%
	2010	40 464	20 420	5 850	29%
	2009	35 548	18 835	5 510	29%
	2008	35 840	18 971	5 741	30%
	2007	38 344	20 862	5 706	27%
	2006	40 754	22 818	6 009	26%
	2005	47 678	26 662	6 564	25%
	2004	50 579	29 379	7 118	24%
	2003	45 251	24 634	5 846	24%
	2002	45 324	24 379	5 668	23%
	2001	44 347	23 969	6 073	25%
	2000	42 139	22 408	6 252	28%
	1999	33 685	18 394	5 393	29%

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Nietrzeźwi podejrzani o kradzież z włamaniem w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
Kradzież z włamaniem	2012	19 420	7 326	3 330	45%
	2011	19 585	8 126	3 645	45%
	2010	18 612	7 963	3 527	44%
	2009	15 854	7 131	3 536	50%
	2008	14 818	6 926	3 235	47%
	2007	16 374	8 140	3 425	42%
	2006	19 793	10 160	4 003	39%
	2005	23 779	12 674	4 740	37%
	2004	26 748	14 517	5 668	39%
	2003	29 030	16 236	6 388	39%
	2002	31 819	17 950	7 232	40%
	2001	33 992	19 640	8 374	43%
	2000	38 118	22 221	9 881	44%
	1999	38 173	21 672	10 634	49%

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z powyższych danych liczbowych, przestępstw kradzieży z włamaniem z roku na rok notuje się coraz mniej. Tak jak w 1999 roku ogółem popełniono ich aż 38 173, tak ponad 10 lat później, w 2012 roku popełniono ich niespełna 20 tysięcy (a dokładnie 19 420). Wraz ze spadkiem liczby popełnianych kradzieży z włamaniem maleje również i liczba badanych na trzeźwość. W początkowych latach analizowanego okresu ponad połowa podejrzanych testowana była przez policję na obecność środków odurzających w organizmie. Od roku 2010 od-

setek podejrzanych, co do których ustala się trzeźwość, nie przekracza 50% przypadków. Wśród tych, których badania trzeźwości objęły, mniej niż połowa popełniła przestępstwo określone w art. 279 kk., będąc pod wpływem substancji psychoaktywnych. Największa grupa nietrzeźwych podejrzanych o kradzież z włamaniem ustalona została w 2009 roku i stanowiła 50% badanej na trzeźwość populacji podejrzanych. Najmniejszy zaś odsetek ustalono w roku 2005 – tylko 37% podejrzanych działało wówczas w stanie nietrzeźwości.

Tabela 7. Nietrzeźwi podejrzani o rozbój, kradzież rozbójniczą i wymuszenie rozbójnicze w latach 1999-2012

Kwalifikacja prawna	Rok	Podejrzani			
		Ogółem	Liczba podejrzanych z ustaloną trzeźwością	w tym nietrzeźwi	odsetek nietrzeźwych
rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze	2012	8 628	4 120	2 952	72%
	2011	9 135	4 426	3 097	70%
	2010	9 680	4 647	3 038	65%
	2009	10 325	5 127	3 437	67%
	2008	10 234	5 323	3 599	68%
	2007	10 846	5 988	3 791	63%
	2006	13 825	7 890	4 736	60%
	2005	15 384	8 914	4 805	54%
	2004	16 828	9 707	5 026	52%
	2003	17 075	10 063	5 099	51%
	2002	16 875	9 964	4 966	50%
	2001	18 037	10 845	5 869	54%
	2000	17 080	10 290	5 673	55%
	1999	13 991	8 309	5 022	60%

Źródło: opracowanie własne.

Nietrzeźwi podejrzani o rozbój, kradzież rozbójniczą i wymuszenie rozbójnicze znacznie częściej niż podejrzani o zwykłą kradzież czy kradzież z włamaniem dopuszczają się popełniania przestępstwa, będąc pod wpływem środków odurzających. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 7, odsetek nietrzeźwych podejrzanych mieści się między 50% a 72%. Najniższy odsetek odnotowano w 2002 roku, zaś najwyższy w 2012. W odniesieniu do podejrzanych o rozbój, kradzież rozbójniczą i wymuszenie rozbójnicze zauważalna jest podobna tendencja jak przy podejrzanych o zabójstwa czy zgwałcenia – chociaż z roku na rok rozbójów, kradzieży rozbójniczych i wymuszeń rozbójniczych popełnia się mniej, to udział w nich nietrzeźwych podejrzanych rośnie. Do roku 2005 odsetek nietrzeźwych podejrzanych oscylował wokół 50%, zaś w kolejnych latach wokół 60% (lata 2006-2010) i 70% (lata 2011-2012).

Podsumowanie

Powyższe dane jednoznacznie potwierdzają, że wśród podejrzanych o popełnienie takich przestępstw, jak: zabójstwo, spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu, zgwałcenie oraz rozbój, kradzież rozbójnicza i wymuszenie rozbójnicze, którzy poddani zostali badaniom trzeźwości, osoby trzeźwe stanowiły mniejszość. Istotnym jest, że przestępstwa te należą do czynów, które popełniane są z użyciem przemocy. Poczytywać to można jako dowód na to, że substancje psychoaktywne, a zwłaszcza alkohol i narkotyki, mają charakter kryminogenny i wywołują w człowieku impulsywne i agresywne zachowania, które niekiedy przybierają postać całkowitej utraty kontroli nad sobą i własnym postępowaniem.

Należy jednak podkreślić, iż pozostawanie pod wpływem substancji psychoaktywnych może być tzw. katalizatorem zachowań przestępczych, jednak nie jest warunkiem koniecznym popełnienia czynu zabronionego. Przekonuje o tym chociażby to, że jest wiele osób w polskim społeczeństwie, które nadużywają alkoholu, narkotyków bądź leków, lecz nigdy nie popełniły żadnego przestępstwa. Szacuje się, że samych tylko uzależnionych od alkoholu w Polsce jest ok. 800 tysięcy osób, jednak nie oznacza to, że każdy z nich dopuścił się jakiegoś przestępstwa.

Potwierdza to choćby fakt, że uzależnionych od alkoholu w Polsce jest więcej niż przestępstw stwierdzonych w 2017 roku – zgodnie ze statystykami policyjnymi było ich wówczas niewiele ponad 750 tysięcy²⁸.

Niewątpliwie nadmierne używanie i nałogowe nadużywanie środków odurzających, które oddziałują na zdolność percepcji człowieka, jest szkodliwe zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i ogólnospołecznym. Zazywanie substancji psychoaktywnych może mieć wpływ na zachowania przestępne, a nawet niekiedy może stanowić ich bezpośrednią przyczynę. Należy jednak mieć na uwadze, że pomiędzy używaniem czy nadużywaniem środków odurzających a przestępczością istnieją znacznie bardziej skomplikowane relacje niż tylko „przyczyna-skutek”. Każdy przypadek sytuacji przestępnej jest bowiem różny i zdeterminowany takimi elementami, jak choćby cechy osobowości sprawcy czy też sytuacja, w której on się znalazł.

28 Informacja o uzależnionych od alkoholu pochodzi z danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty/132-statystyki> [dostęp: 11.03.2018], zaś statystyki policyjne zaczerpnięto ze strony: <http://www.statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html> [dostęp: 11.03.2018].